

Друга Всеукраїнська наукова конференція

**«Історія та археологія
України: сучасні
тренди досліджень»**

29 квітня 2026 року

М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України Науково-дослідного
інституту козацтва при Інституті історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський історико-краєзнавчий музей

**ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2026

УДК 94(477)+903(477):(06)

Рекомендовано до друку кафедрою
історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 20 травня 2026 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол №14 від 28 травня 2026 р.

Редакційна колегія:

к.і. н., доцент Сєкєрська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Нікіфорова Н. А. (Одеса) –
відповідальний секретар
д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)
д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)
ас. Родіял Д. О. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка
наукових праць / за ред. О. П. Сєкєрської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної
історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та
археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та
здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній
конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка
відбулася **29 квітня 2026 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто
цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти:

д. і. н., професор Михайлуца М. І.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

АДМІНІСТРАТИВНІ ТА РЕПРЕСИВНІ ПРАКТИКИ
АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР В ОДЕСЬКІЙ ЄПАРХІЇ
(1920–1939)

Генсьорський Василь.....с.66

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО
РОЗВИТКУ БУДЖАКУ ЯК ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ
УКРАЇНИ

Гладких Анастасія, Савченко Віктор.....с.72

ОБРАЗ ПЕТЛЮРИ ТА СКОРОПАДСЬКОГО У ТВОРАХ
ІСТОРИКА УКРАЇНИ ВІКТОРА САВЧЕНКА

Єременко Маргарита.....с.81

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТОІЄРЕЯ АРСЕНІЯ
ЛЕБЕНДИЦЕВА

Єрмакова Валеріяс.88

ДЖАЗ В ОДЕСІ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ,
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА СУЧАСНА МОЛОДІЖНА
СЦЕНА

Жимолостнова Вероніка.....с.96

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕННЯ ЧАТАЛ-ГЮЮК

Засоба Катерина, Секерська Олена.....с.103

РОЛЬ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ У ФОРМУВАННІ
ІСТОРИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Кондратюк Василь, Середа Олександр.....с.109

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ОДЕСИ В ХІХ СТ.

Кравченко Яна, Діанова Наталіяс.114

НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АВАРІЇ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я
НАСЕЛЕННЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Мехеда Ангелінас.120

Катерина Засоба, здобувач
першого рівня вищої освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

Олена Сскерська,
к. і. н., завідувач кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕННЯ ЧАТАЛ-ГЮЮК

Анотація: У статті розглядається неолітичне поселення Чатал-Гююк як важливий археологічний об'єкт для вивчення ранніх землеробських суспільств. Проаналізовано особливості архітектури, господарства, розподілу праці та поховальних практик. Особливу увагу приділено результатам сучасних досліджень, зокрема сезону 2018 року. Зроблено висновок про високий рівень розвитку соціальної організації та культури мешканців поселення.

Ключові слова: Чатал-Гююк, неоліт, археологія, кераміка, антропологія, землеробство.

Постановка проблеми. Дослідження найдавніших землеробських суспільств є ключовим для розуміння витоків міської цивілізації, соціальної організації та формування культури осілого життя. Одним із найважливіших археологічних об'єктів у цьому контексті є поселення Чатал-Гююк, розташоване на території сучасної Туреччини. Це унікальне неолітичне протомісто, яке існувало приблизно у VII-VI тисячоліттях до н. е., стало одним із головних джерел знань про ранні аграрні спільноти Близького Сходу. Багаторічні археологічні дослідження Чатал-Гююку дозволяють реконструювати не лише архітектуру та побут, але й соціальні відносини, ритуальні практики та технологічний розвиток його мешканців.

Викладення основного матеріалу. Пам'ятку Чатал-Гююк було відкрито у 1958 році британським археологом Джеймсом Меллартом під час досліджень у Південній Анатолії. Він звернув увагу на великий пагорб, який утворився внаслідок багатовікового накопичення залишків житлових споруд. Уже перші спостереження показали, що це не просто поселення, а складний багаточаровий об'єкт. У 1961-1965 роках було проведено перші масштабні розкопки, під час яких виявлено 12-14 будівельних горизонтів. Вони відображають безперервне заселення території протягом приблизно тисячі років – у межах 6500-5650 років до н. е. [1; 2, с. 80].

Кожен новий шар формувався на місці попереднього: старі будівлі частково руйнувалися, засипалися, і на їх основі зводилися нові. Саме так поступово утворився високий пагорб (тель), який і зафіксував археологічну історію поселення. Загальна площа Чатал-Гююка становила близько 13 гектарів, що робить його одним із найбільших неолітичних поселень того часу.

Архітектура поселення є однією з найцікавіших його особливостей. Будинки були прямокутними, одноповерховими, збудованими з сирцевої цегли на дерев'яному каркасі, з використанням глини, очерету та штукатурки. Їх площа коливалася приблизно від 11 до 48 м². Важливо, що будівлі мали дуже схожу структуру, що свідчить про певні традиції або навіть правила забудови [2, с. 80].

Найбільш незвичною рисою Чатал-Гююка є відсутність вулиць. Будинки розташовувалися настільки щільно, що між ними не було проходів. Переміщення відбувалося по дахах, які були пласкими та вкритими глиною. Саме дахи виконували функцію своєрідних «вулиць». Вхід до будинку здійснювався через отвір у даху за допомогою драбини. Через цей же отвір виходив дим від вогнищ і печей. Така система могла бути зручною для економії простору, а також виконувати захисну функцію [1].

Внутрішній простір будинків був добре продуманий і функціонально організований. Основна кімната виконувала одразу кілька функцій: тут готували їжу, працювали, відпочивали і спали. У центрі або біля стіни розташовувалося вогнище або піч. Уздовж стін будували підвищені платформи, які використовувалися як місця для сидіння, роботи та сну. Ці платформи мали ще одну важливу функцію – під ними часто розташовувалися поховання.

Поховання всередині житла є характерною рисою Чатал-Гююка. Померлих ховали під підлогою, зазвичай у скорченому (флексованому)

положенні. Іноді над такими місцями робили спеціальні позначки або конструкції. Загалом було досліджено понад 400 поховань, що дозволяє говорити про сталі поховальні традиції та особливе ставлення до предків.

Стіни будинків часто прикрашалися розписами, орнаментами та рельєфами. Серед них трапляються сцени полювання, геометричні візерунки, зображення людей і тварин. Окремо виділяються букранії – прикріплені до стін черепи биків, які, ймовірно, мали культове або символічне значення. Усе це свідчить про складне духовне життя мешканців і наявність розвинених уявлень про світ.

Матеріальні знахідки дають можливість детально відтворити господарство поселення. Було знайдено понад 5500 кам'яних знарядь, серед яких переважають жорна, зернотерки, абразивні інструменти, а також сокири, мотики, ножі та скребки. Велика кількість інструментів для обробки зерна свідчить про те, що основою економіки було землеробство. Люди вирощували зернові культури і активно їх переробляли [2, с. 81-83].

Окрему групу становлять обсидіанові вироби – близько 1200 наконечників та інших інструментів. Обсидіан є вулканічним склом і не зустрічається безпосередньо в районі поселення, тому його наявність свідчить про існування обмінних зв'язків із іншими регіонами. Це означає, що Чатал-Гююк не був ізольованим, а входив у ширші економічні мережі [3, с. 13-19].

Антропологічні дослідження кісткових решток дозволили зрозуміти, як саме жили ці люди. У жінок зафіксовано значні навантаження на колінні, кульшові суглоби та зап'ястки. Це пов'язано з регулярним перетиранням зерна за допомогою зернотерок, що виконувалося у положенні на колінах. У чоловіків переважають зміни у верхніх кінцівках, особливо в плечах і ліктях, що пояснюється активним використанням металеві зброї під час полювання [4, с. 63-65].

Ці дані свідчать про чіткий розподіл праці в межах громади. Водночас відсутність суттєвих відмінностей у житлі та похованнях говорить про те, що соціальна нерівність була мінімальною або взагалі відсутньою.

У розвитку поселення простежується і технологічна еволюція. У ранніх шарах переважають важкі інструменти та використання списів, що вимагало значних фізичних зусиль. У пізніших шарах з'являються легші знаряддя, а також лук і стріли. Це свідчить про поступове

вдосконалення технологій і зміну способів ведення господарства [3, с. 20-24].

Новий етап досліджень пам'ятки розпочався у 1993 році під керівництвом Ієна Ходдера. Розкопки стали більш масштабними та комплексними. Було відкрито понад 50 будівель, а також двори, господарські зони та смітники. Саме смітцеві відклади дали багато інформації про повсякденне життя, харчування та використання ресурсів.

У різних частинах поселення застосовувалися різні методи дослідження. У південній зоні проводили глибокі розкопки для вивчення стратиграфії, а в північній – широкі площинні розчистки, що дозволило відтворити планування поселення. Було виділено кілька рівнів, найкраще дослідженими з яких є рівні G і H. Загалом у межах цих досліджень проаналізовано понад 2400 кам'яних артефактів із 20 будівель і 9 дворів. Основну частину становлять інструменти, пов'язані з обробкою їжі: жорна, ручні камені, шліфувальні та полірувальні інструменти. Це ще раз підтверджує важливу роль землеробства [3, с. 25-28].

Особливо важливими є результати польового сезону 2018 року, коли було досліджено східну частину поселення (East Area). Тут було закладено велику траншею (10 × 50 м), яка дозволила простежити складну стратиграфію і різні етапи використання території – від неоліту до пізніших періодів. У цьому секторі було виявлено щонайменше чотири добре збережені будівлі (B.172-B.175). Вони показують, що житло неодноразово перебудовувалося: у старі будівлі вставляли нові стіни або кімнати, не руйнуючи їх повністю. Це свідчить про раціональне використання простору і довготривале проживання на одному місці. Також тут було знайдено щонайменше 18 поховань, серед яких є як дорослі, так і дитячі. Поховання мають різні особливості: флексоване положення тіл, наявність кам'яних конструкцій та супровідних предметів. Це говорить про складну систему ритуалів і вірувань. Окремо варто відзначити керамічний матеріал понад 5290 фрагментів. Більшість із них це проста неолітична кераміка, виготовлена вручну. Водночас є і пізніші зразки. Особливо цінними є фрагменти з рельєфними зображеннями людей і тварин, що свідчить про розвиток мистецтва та символічного мислення [5, с. 30].

Після завершення неолітичного періоду територія Чатал-Гююка не була повністю покинута. Археологічні знахідки показують, що тут продовжували жити або використовувати цю місцевість: знайдено ями,

печі та інші господарські об'єкти пізнішого часу. Це свідчить про тривале значення цієї території в історії регіону.

Висновки. Отже, Чатал-Гююк є одним із найважливіших археологічних комплексів для вивчення ранньої історії людства. Його дослідження демонструють високий рівень організації неолітичного суспільства, складну архітектуру безвуличного типу, розвинену систему господарства та глибоко символічну культуру. Археологічні дані свідчать про чіткий розподіл праці, технологічний розвиток і тривалу еволюцію поселення. Завдяки багаторічним розкопкам Чатал-Гююк став ключовим джерелом знань про перехід людства до осілого способу життя та формування перших складних спільнот.

Список використаних джерел

1. Бרוзиус Б. Утопія – спадщина далекого минулого URL: <https://arheologija.ru/dzheymy-mellaart-drevneyshie-tsvilzatsii-blizhnego-vostoka/> (дата звернення 20. 04.2026).
2. Hodder I. Women and Men at Çatalhöyük. *Scientific American*. 2003. V.290. № 1. P.76–83. URL: https://www.academia.edu/42284610/Ian_Hodder_Woman_and_men_Scientif_american_vol_290_jan (дата звернення 2. 04.2026).
3. Wright K. I. Domestication and inequality? Households, corporate groups and food processing tools at Neolithic Çatalhöyük. *Journal of Anthropological Archaeology*. 2014. Vol. 33. P.1–33. URL: https://www.researchgate.net/publication/259124141_Domestication_and_inequality_Households_corporate_groups_and_food_processing_tools_at_Neolithic_Catalhoyuk (дата звернення 3.04.2026).
4. Sadvari J. W., Tsoraki C., Dogiama L., Knüsel C. J. Reading the Bones, Reading the Stones: An Integrated Approach to Reconstructing Activity Patterns at Neolithic Çatalhöyük. *Çatalhöyük Perspectives*. 2010. Ch. 5. P. 60–73. URL: https://www.researchgate.net/publication/305347580_Reading_the_stones_reading_the_bones_an_integrated_approach_to_reconstructing_activity_patterns_at_Neolithic_Catalhoyuk (дата звернення 5.04.2026).
5. Çatalhöyük 2018 Research Report / Ç. Çilingiroğlu, C. Karataş Yüksel. March 2020. 30 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/340966789_CATALHOYUK_2018_RESEARCH_REPORT (дата звернення 12. 04.2026).

*Kateryna Zasoba,
Olena Sekerska*

RESEARCH ON THE ÇATALHÖYÜK SETTLEMENT

Abstract: *The article examines the Neolithic settlement of Çatalhöyük as an important archaeological site for the study of early agricultural societies. It analyzes the features of architecture, economy, division of labor, and burial practices. Special attention is given to the results of recent research, particularly the 2018 field season. The study concludes that the inhabitants of the settlement demonstrated a high level of social organization and cultural development.*

Keywords: *Çatalhöyük, Neolithic, archaeology, pottery, anthropology, agriculture.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Секерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли дослідницькі нароби молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти першого – другого рівнів, які були оприлюднені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень» 29 квітня 2026 року у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Видання розраховане на дослідників-істориків, викладачів, здобувачів освіти і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Родіяд Д. О.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.

Одеса 2026